

Մ Ա Ս Ե Ա Յ Ա Ղ Ա Ի Ն Ի

Ա. Ի. Ե. Տ. Ա. Բ. Ե. Բ.

Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ե Ա Յ Յ

Ա. Զ. Գ. Ա. Յ. Ի. Ն. Բ. Բ. Ա. Ռ. Ո. Յ. Ա. Կ. Ա. Ն. Բ. Ե. Ի. Բ. Ա. Ն. Ա. Ս. Ի. Բ. Ա. Կ. Ա. Ն. Բ.

ՈՒՐԻՇՆԵՐՆ ԻՆՉ ԿԸՍԵՆ

Յնութիւնը, կամ թէ աւելի լաւ
ըսեմք՝ ընտելեան Արարիչը եր-
կու անաչառ դատաւորներ գը-
րեր է մարդուս գործերուն վե-
րայ, մէկը ամէն մարդու իրեն
ներքին խղճմտանքը, միւսն ալ Հա-
սարակաց կարծիքը, որ է տեսնողնե-
րուն կամ լսողներուն ինչ ըսելիքը։
Առով մարդս անպատճառ կղզուշանայ
այն ամենայն գործողութիւններէն որ
ոչ միայն խղճմտանքին՝ հապա նաեւ ու-
րիշներուն առջեւը պարտաւելի կերեւին, ուս-
տի որչափ կարելի է խղճմտանքին յարմարու
հասարակաց կարծիքին առջեւը գովելի կեր-

պով կշարժի։ Խղճմտանքի վրայ ուրիշ ատեն
կխօսիմք. այժմ՝ հասարակաց կարծիքին վե-
րայ քանի մը խօսք ըսեմք մեր ընթերցողաց։

Թէ որ հասարակաց կարծիքը, այսինքն
ռամկօրէն այսպէս մտածուածը թէ «Ուրիշ-
ներն ինչ կըսեն, հալիւր ինչ պիտի ըսէ» կըր-
նայ մարդս ետ քաշել շատ մը անպատշաճ
գործերէ, եւ յորդորել զինքը բարեգործու-
թեան եւ առաքինութեան՝ որպէս զի ամէն
մարդ հաւնի իրեն, — իհարկէ բարի եւ գո-
վելի բան է. որով եւ հասարակաց կարծի-
քը արհամարհող՝ բանի տեղ չղնողը մեծա-
պէս կսխալի։ Սակայն այս եւս ճշմարիտ է
որ հասարակաց կարծիքէն չափազանց վախ-

նախ եւս մեծամեծ վնասներ ունի. վասն զի անդադար այս մտածողը թէ «Ուրիշներն ինչ կրեն», հալիս ինչ պիտի ըսէ» վախկոտ ու փոքրոգի բնութիւն մը կ'ունենայ. գերի կը լինի նաեւ յիմար մարդկանց դատաստանին, եւ չարախելու զրպարտչաց թունաւոր խօսքերուն. այնպէս որ իրեն երջանկութիւնն ու թշուառութիւնը ժողովրդեան փճախօսութեանը ծովուն մէջ կ'լողան ու կ'առատանին:

Տարակոյս չկայ որ մեծ բան է բարի անուներ, եւ իղուր չէ Սողոմոնին ըսածը թէ «Լաւ է անուն բարի քան զմեծութիւն բազում», իղուր չէ նաեւ ռամկին առածը թէ «Լաւ է մարդուս աչքը ելնէ՝ քան թէ անունը», բայց սրբան խախուռ բան պիտի լինի այդ բարիքն որ՝ ո՞ր եւ իցէ չար մարդ կարող է աւրել զայն կամ յափշտակել: Ո՞չ ապաքէն մեծ նախատինք է բարի մարդուն՝ թէ որ չարերն ալ հաւնին իրեն. եւ ո՞չ ապաքէն այսպէս կ'հասկըցուի նաեւ Փրկչին մերոյ անուտ խօսքը թէ «Վայ ձեզ յորժամ՝ բորի ասիցեն զձէն ջառհարաց մարդիկ»: Ապա ուրեմն՝ միայն բարի մարդկանց բարի համարումը եւ ուղիղ կարծիքը մեզի համար արժէք պիտի ունենայ. վասն զի նոքա միայն են որ ոչ գիւրաւ կ'առանան այս բարի համարումը մէկուն վրայ, եւ ոչ գիւրաւ կ'կորսնցնեն:

Դիտուած բան է որ սովորաբար մարդիկ աւելի հաւնիլ կերեւցընեն հասարակ աղէկութիւններու՝ քան թէ մեծամեծ առաքինութիւններու. բաւական է որ մէկը լինի տէրաւոր, համեստ, քաղաքավար, մարդահաճոյ, խկոյն կգանէ խիստ շատ իրեն հաւնողներ ու գովողներ. իսկ կարգէ գուրս առաքինութիւնները ամենուն հասկընալու բաները չ'լինելով՝ չեն կրնար հասարակաց հաւանութեանը նիւթ լինել:

Եթէ տեսնես մէկն որ ամենիւր բարի համարում կ'ցուցընեն վրան, նայէ որ մէկէն ի մէկ չ'խաբուիս. գուցէ այն մարդը ահարամիտ կամ միջակ կատարելութեանց տէրերէն մէկն է. միայն մեծահոգի մարդիկն են որ պիտի թշնաման որ ուսերիս բարեկամներ կ'ունենան. — Դարձեալ, եթէ տեսնես որ մէկուն անունը չարաչար կ'ըսաքըշուի թշնամիներուն բերնովը, մի գուցէ արտօրաս գէշ համարում աւնելու վրան. անտարակոյս մէկ մեծ աղէկութեան մը տէր է այն մարդն որ նախանձը անոր ետեւէն ընկեր է:

Ուրիշին արժանաւորութիւնը կամ պակասաւորութիւնը ճիշդ հասկընալու համար՝

մեծ սրամտութիւն հարկաւոր է. եւ ուրիշին արժանաւոր գովասանք տալ ուղղը՝ պէտք է որ ինքը մեծամեծ գովութեանց արժանի գործքեր ըրած լինի կամ ընէ: Որովհետեւ ամէն մարդ ուրիշին այն աղէկութիւնները միայն կ'արձայնէ որ իւր աչքին առջեւ վեր կերեւին, զարմանք չէ՝ թէ որ յիմարին մէկը գրեզ գովել ուզած ատենը՝ աղէկութիւններդ լըրծըրկէ:

Երբոր վրադ ապիւն անդիէն գովասանքներ լսես ու անոնց հաւատալու պէս լինիս, խկոյն միտքդ բեր թէ ուրիշներուն ինչ կերպով գովասանք կ'առան մարդիկ: Դնեմք թէ մէկը յաջողութիւն մը ունեցաւ, զոր օրինակ բարի պատկի արժանացաւ, կամ՝ բարձր պաշտօնի մը հասաւ, կամ թէ ձախորդութեան մը հանդիպեցաւ. կտեսնես որ ամէն մարդ կ'աղէ անոր կամ՝ ուրախակից կամ ցաւակից լինելու: Բայց դուն այն դրսի քաղաքավարութեանց մի նայիր. քիչ մը ետեւէ եղիր իմանալու թէ արդեօք սրտանց են այն քաղաքավարութիւնները. — խկոյն կտեսնես որ այն տաք տաք ուրախակցութիւններուն տակը ամենացուրտ պաղութիւն մը կայ, եւ այն ծանր ցաւակցութեանց տակը դուցէ ծածուկ ուրախութիւն մը անդամ պահուրտած է:

Խիստ քիչ մարդ կայ աշխարհիս երեսը որ միտքը դրած չ'լինի թէ ամենուն խելքը միտքը իրեն վրայ է, թէ հասարակաց կարծիքը բոլորովին իրեն վրայ կ'աղբտի, եւ թէ ինքը հասարակ ժողովրդեան կարգը դրուելու մարդ չէ ամենեւին: Թէ որ այդ մտածողը իրաւունք չունի իրեն վրայ այսպիսի կարծիք ունենալու, արդեօք մեք ինչ իրաւունք ունիմք նոյնպէս մտածելու մեր վրայ:

Այս աղէկ գիտնամք որ եթէ մեք ուրիշներուն վրայ քիչ կ'մտածեմք, ուրիշները մեք վրայ ամենեւին ալ չեն մտածեր. ամէն մարդ իրեն վիշտը՝ իրեն մտածութիւնը՝ իրեն վաստակը՝ իրեն նեղութիւնն ունի. ուրիշը հոգալու ատեն չունի. մէկուն մէկալին խօսքերուն որ նայիս՝ տաք կերեւին քու վրադ, բայց գիտցիր որ սրտերնին քարի պէս պաղ ու անշարժ է:

Կուգես իմանալ թէ ուրիշները ինչ ըսին կամ ինչ պիտի ըսեն քու այս կամ այն գործողութեանդ համար, կամ թէ քեզի պտտահած մէկ յաջողութեան համար. — առաջ միտքդ դիր որ այն գործողութիւնն ընողը դու չես, ուրիշն է. յետոյ մէկդի դիր ամէն տեսակ քաղաքավարութիւն, արդարամտու

թիւն, փիլիսոփայութիւն, խառնէ մտքիդ մէջ նաեւ քիչ մը նախանձ, եւ քիչ մը չարախօսութեան եւ ծաղրածութեան սէր, — իսկոյն կհասկընաս թէ ուրիշները քու վրադ ինչպէս կմտածեն. եւ այս ընդհանուր կանոնով խիստ քիչ անդամ կսխալիս: Իսկ ի մասնաւորի պէտք է մտնաս քու թշնամիներուդ չարախօսութեան բարակ թոյնը, զրպարտութեան եւ ստախօսութեան հնարքները, կեղծաւոր ատելութեան վարպետութիւնները: Պիտի ըսես թէ հապա բարեկամներս, միթէ նոքա պարանպ կկենան: — Մի խաբուիր, մի. դիպցիր որ նոքա՝ ընդհանրապէս առնելով՝ քեզի մեծ աղէկութիւն մը բրած կհամարին իրենք զիրենք՝ երբոր լուռ կենան, ձայն չհանեն, կամ թէ երբոր շատ շատ պաղ կերպով մը եւ զգուշաւոր խօսքերով պաշտպանութիւն մը ընեն քեզի. վասն զի ուրիշի բանին խառնուիլը աղէկ բան է կրօն:

Այս այսպէս գիտնալէդ ետեւ, եթէ յիրաւի մեծահոգի մարդ ես՝ պէտք է նախ արհամարհանք մը զգաս այս խօսքին դէմ՝ թէ ուրիշները ինչ կըսեն. երկրորդ՝ մարդկանց վրայ համարումդ պակսի, բայց մինչեւ մարդատեցութեան չհասնիս. երրորդ՝ վեհանձնական ներողամտութիւնը ձեռք առնուս, եւ քաջութեամբ առաջադրես՝ միտքդ դնես՝ որ ուղիղ ճանչցած ճամբէդ ու քու պարտքերդ լուռ կատարելու գիտաւորութենէդ չըխտորիս, եւ ամենեւին հոգդ չլինի ուրիշներուն ինչ ըսելիքը:

Քաջասիրտ ըսուելու արժանի մարդը նա է միայն՝ որ անյաղթելի կտրծութեամբ կը գիմանայ չար օրինակի վասնզին, ծաղրածութեան խօսքերուն, եւ նախապաշարմանց բռնակալութեանը դէմ: Ինչ բանի կուգայ շատ բան գիտնալդ, շատ ուսում ունենալդ,

թէ որ ուրիշները ինչ կըսեն ըսելով՝ չկարենաս ուսմանդ ու գիտութեանդ ցուցուցածին հետեւիլ: Ինչ տարբերութիւն կունենաս դու ագիտութեամբ մոլորած մարդէն՝ թէ որ աղէկը ճանչնաս ու միայն վատութեամբ չըհետեւիս անոր:

Ուրիշները կամ հալիս ըսածդ ինչ բան է: Իմաստասիրին մէկը այս նկարագիրը կուտայ անոր. «Տեսակ մը հրէշ կամ ցուցանք է, կըսէ, որոյ մէկ կտորը միւսին չյարմարիր «ամենեւին»: Այր եւ կին, ծեր եւ աղայ, «անաստուած եւ կրօնամոլ, ցած մուրացկան «եւ գող ու իշխանիկ, դատաւոր եւ դատապարտ. իրնէ շատախօս, իծնէ անճոռնի, «ամէն լսածին արձագանգ, ամէն ստութեան «հնարող ու հաւատացող. իրեն ծառայելը «գոռար, զինքը խաբելը գիւրին, ապերախութիւն ընելու պատրաստ, վարձատրութիւն ընելու դանգալ: Ասոնք են ահա այն «սոսկալի հրէշին գլխաւոր յատկութիւնքը»: Այսու ամենայնիւ խոհեմութեամբ վարուելու է այս սոսկալի հրէշին հետ. զոհելու է անոր քանի մը մանր բաներ, բայց ոչ երբէք մեր պարտքերը. վախնալու է մեղադրանքէ, բայց քաջութեամբ արհամարհելու է դայն՝ երբոր արդարութիւնը պահանջէ. մեր մեծ մխիթարանքն այս խօսքն պէտք է լինի թէ «Զոր պարտէաքն առնել՝ արարաք»:

Վերջապէս հետեւիմք այն սովորութեանց՝ որ ուղիղ խելքի դէմընդդէմ հակառակ չեն, եւ մանր բաներու մէջ եզակիան երեւնալէն զգուշանամք: Շատ ճշմարիտ է մէկուն ըսածը թէ «Յիմարութեան կողմանէ բան չէ մնացած որ մարդիկ բրած կամ մտածած չլինին. միայն առաքինութիւնն է եզակաւնութիւն եւ կարգէ դուրս քաջութիւն»:

ԱՌԱՂ

ԳԵՂԱՅԻՈՅՆ ՓՈՐՁԱՆՔԸ.

Մէկ գիշեր մը մութ ատեն
Գեղացիի մը տունը
Գող մը կիջնայ ցած պատէն
Կըմընէ փրօսն տունը,
Կըթողէ կըթողլուէ ամէն բան,
Հայ ու պաշտօր: աման չաման,